

PODACI, A NE ZVONA I PRAPORCI

Diskriminatorsni incidenti i zločini motivisani homofobijom i transfobijom u Republici Srbiji u periodu od januara do novembra 2017. godine

Miloš Kovačević

12.11.2017.

PODACI, A NE ZVONA I PRAPORCI

Diskriminatorni incidenti i zločini motivisani homofobijom i transfobijom u Republici Srbiji u periodu od januara do novembra 2017. godine

Miloš Kovačević

SADRŽAJ

Uvod	6
> Metodologija	8
▶ Glavni rezultati	11
> Izvor informacija	11
> Lokacije i mesta incidenata	12
> Tip i kategorizacija incidenata	13
> Rodni identitet, seksualna orijentacija i starosno doba osoba izloženih nasilju	14
> Autovanost i uključenost u LGBTTIQA zajednicu osoba koje su bile izložene nasilju	17
> Broj, identitet i motiv počinilaca	18
> Prijava incidenta	19
▶ Nasilje nad LGBTTIQA osobama motivisano predrasudama	22
> Pravna regulacija zločina motivisanih homofobijom i transfobijom u Srbiji	22
> Zločini i incidenti motivisani homofobijom i transfobijom	23
> Ubistvo	23
> Ekstremno fizičko nasilje	23
> Fizički napadi	25
> Uništavanje imovine	26
> Požar	26
> Pretnje i verbalno nasilje	26
> Ostali incidenti motivisani predrasudama	27
▶ Zaključak	32
Dodatak: Rečnik	34

GRAFIKONI

- Grafikon 1. Prikaz izvora informacija o zločinima iz mržnje i povezanim incidentima
- Grafikon 2. Prikaz lokacija gde su se dogodili slučajevi zločina iz mržnje i povezani incidenti
- Grafikon 3. Prikaz mesta gde su se dogodili slučajevi zločina iz mržnje i povezani incidenti
- Grafikon 4. Prikaz kategorizacije slučajeva zločina iz mržnje i povezanih incidenata
- Grafikon 5. Prikaz rodnog identiteta osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima
- Grafikon 6. Prikaz seksualne orijentacije osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima
- Grafikon 7. Autovanost osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima
- Grafikon 8. Prikaz broja počinilaca zločina iz mržnje i povezanih incidenata
- Grafikon 9. Prikaz reakcije osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima
- Grafikon 10. Prikaz ocene tretmana policije osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima

TABELE

- Tabela 1. Tabelarni prikaz evidentiranih slučajeva
- Tabela 2. Statistika portala dasezna.lgbt

UVOD

Izveštaj koji je pred vama je rezultat rada udruženja *Da se zna!* na monitoringu i dokumentovanju incidenata i zločina motivisanih homofobijom i transfobijom (u daljem tekstu: zločin iz mržnje) u periodu od 1. januara do 31. oktobra 2017. godine. Tokom ovog perioda dokumentovano je 20 zločina motivisanih homofobijom ili transfobijom, dva slučaja diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta i pet slučajeva govora mržnje prema pripadnicima/cama LGBTTIQA zajednice. Od pet slučajeva govora mržnje, tri su evidentirana kao postupci, a dva kao događaji. Od 11 slučajeva pretnji i verbalnog nasilja, devet su evidentirana kao postupci, a dva kao događaji. Svi slučajevi ekstremnog fizičkog nasilja, fizičkog napada i oštećenja imovine su evidentirani kao postupci.

Tabela 1. Tabelarni prikaz evidentiranih slučajeva

Diskriminatorni incidenti i zločini motivisani homofobijom i transfobijom u Republici Srbiji u periodu od januara do novembra 2017. godine	
KATEGORIJA	BROJ
Zločini iz mržnje	20
Diskriminatorni incidenti	2
Govor mržnje	5
UKUPNO	27

Na početku procesa monitoringa incidenata i zločina motivisanih homofobijom i transfobijom prilagodili smo onlajn upitnik za žrtve i svedoke/kinje zločina iz mržnje na portalu udruženja *Da se zna!*, odnosno uskladili ga sa ILGA Europe standardizacijom za klasifikaciju podataka. Na Fejsbuk stranici *Da se zna!* sprovedena je kampanja o mogućnosti i proceduri prijave zločina iz mržnje na portalu organizacije. Od medija sa nacionalnom pokrivenošću, rad portala predstavljen je tekstem u dnevnom novinama *Danas*, reportažom u *Dnevniku Radio televizije Srbije* i gostovanjem na televiziji N1. Prilikom svakog gostovanja u medijima, aktivisti i aktivistkinje *Da se zna!* obavestavali su javnost o onlajn upitniku i mogućnostima prijave zločina iz mržnje. Udruženje *Da se zna!* organizovalo je prezentaciju onlajn upitnika u četiri grada za 12 organizacija civilnog društva. Pored onlajn prijave pomoću upitnika, zločin iz mržnje udruženju *Da se zna!* mogao je biti prijavljen i na mejl: dasezna@dasezna.lgbt.

Nakon prijave zločina iz mržnje putem portala ili imejla, sa osobama koje su bile izložene zločinu iz mržnje kao i sa svedocima/kinjama zločina iz mržnje, aktivisti i aktivistkinje *Da se zna!*, kad god je to bilo moguće, stupali su u kontakt predlažući intervju uživo ili preko telefona, kako bi se dobile što detaljnije informacije, razjasnile eventualne nejasnoće, prikupili dokazi i osobama koje su bile izložene zločinu iz mržnje ponudila psihološka i pravna pomoć. U slučajevima kada bi se do podataka o zločinu iz mržnje ili diskriminatornom incidentu došlo monitoringom medija, u komunikaciji sa saradničkim LGBTTIQA organizacijama i osobama iz LGBTTIQA zajednice, udruženje *Da se zna!* bi u najkraćem roku kontaktiralo osobu izloženu zločinu iz mržnje sa predlogom da se zločin evidentira. Prikupljeni podaci su se pokazali kao dragoceni udruženju *Da se zna!*, naročito u radu na osnaživanju LGBTTIQA osoba da prijave zločine počinjene iz mržnje i uspostavljanju poverenja između LGBTTIQA osoba i nadležnih organa. Pored toga, rezultati rada udruženja *Da se zna!* predstavljaju primer dobre prakse i priliku za podizanje kapaciteta drugih LGBTTIQA organizacija i organizacija

za zaštitu ljudskih prava zainteresovanih za monitoring zločina iz mržnje.

U nastavku je ukratko izložena metodologija korišćena u ovom izveštaju. U drugom poglavlju su izloženi glavni rezultati do kojih smo došli. Treće poglavlje je podeljeno na dva odeljka – u prvom je izložen pravni okvir i situacija u Srbiji u pogledu zločina iz mržnje i prava LGBTTIQA osoba, a u drugom su izloženi opisi evidentiranih zločina iz mržnje i povezanih incidenata. Na kraju izveštaja izložena je klasifikacija zločina iz mržnje i povezanih incidenata, i postavljeni su indikatori predrasuda koje je obezbedila ILGA-Europe kako bi se omogućila uniformnost podataka, ali i njihova uporedljivost i razumljivost van nacionalnog konteksta. Termini „zločini iz mržnje“, „zločini iz mržnje i povezani incidenti“, „incidenti“ i „slučajevi“ u ovom izveštaju svi referiraju na zločine i incidente motivisane homofobijom i transfobijom.

METODOLOGIJA

Kao što je već u samom uvodu navedeno, autor ovog izveštaja vodio se metodologijom koju je ILGA postavila za praćenje i evidentiranje zločina motivisanih homofobijom i transfobijom i diskriminatorskih incidenata.

ILGA-Europe je razvila usaglašenu metodologiju prikupljanja podataka u 2012. godini. Metodologija se zasniva na međunarodnim standardima i ekspertizi stečenoj u raznim prethodnim aktivnostima, kao što su sveobuhvatan uvid u priloge pristigle iz cele Evrope za OEBS-ovu Kancelariju za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) za potrebe godišnjeg izveštaja o zločinima iz mržnje ili učešće ILGA-Europe u projektu **Suoči se sa činjenicama! Učini zločin iz mržnje vidljivim.**

Projekat **Povećanje broja izveštaja o homofobičnom i transfobičnom nasilju** pokrenut je 2013. Iste godine pokrenut je i prvi poziv za podnošenje predloga u okviru ILGA-Europe Fondacije za dokumentaciju i zagovaranje, koja podržava 12 organizacija članica u Evropi kako bi izveštavale o zločinima mržnje.

Fond je 2017. godine, uz podršku vlade Holandije, obezbedio namenske resurse za 6 nacionalnih i lokalnih nevladinih organizacija u Jermeniji, Bugarskoj, Poljskoj i Srbiji. Ove organizacije su obučavane za primenu metodologije koju je prethodno razvila ILGA-Europe i obavezale su se da će je primenjivati kako bi se proizveli uporedivi podaci.

Da se zna! je jedna od dve organizacije (druga je *Romkinje Vojvodine* iz Novog Bečeja) koja je tokom 2017. vršila monitoring prema ILGA-Europe metodologiji.

Očekuje se da će se u budućnosti prikupljanje i objavljivanje podataka podići na održiviji i profesionalniji nivo zahvaljujući izgradnji kapaciteta u tekućem projektu. Zahvaljujući ovoj inicijativi, metodologija ILGA-Europe je dostupna većem broju evropskih organizacija LGBTTIQA civilnog društva. Pouzdano izveštavanje i dalje predstavlja ključni instrument za ubeđivanje vlasti u pogledu potrebe za kriminalizacijom zločina iz mržnje i za razvoj politika i obuka za policijska i pravosudna tela kako bi se efikasno bavili zločinima iz mržnje.

Kako bi se osiguralo da se slučajevi zločina iz mržnje i diskriminacije prijavljuju, bilo je neophodno upoznati LGBTTIQA zajednicu sa onlajn upitnikom *Da se zna!* i mogućnostima za prijavu incidenata. Ovo je bio dodatani izazov za relativno mladu ali već afirmisanu¹ organizaciju *Da se zna!*, koja je vrlo brzo postala prepoznatljiva kao jedina LGBTTIQA organizacija koja se dosledno i primarno bavi monitoringom zločina iz mržnje, diskriminacije i govora mržnje prema LGBTTIQA.

U slučaju transfobičnog teškog fizičkog napada na D.P. iz Valjeva iz 2014. godine, kada je vinovnik napada otvoreno rekao da je bio „iritiran“ time što se D.P. „oblači kao žensko“ – što je u Presudi direktno preneto – sud u Valjevu u februaru 2017. godine, prilikom izricanja kazne, nije uzeo u obzir član 54a Krivičnog zakonika, kojim se propisuju otežavajuće okolnosti i strožija kazna za zločin motivisan mržnjom i napadač je osuđen samo na godinu dana uslovne kazne. Udruženje *Da se zna!* je zajedno sa pravnim timom *Da se zna!*, zbog ovog grubog oglušivanja o instituciju zločina iz mržnje, podnelo Inicijativu za podnošenje Zahteva o zaštiti zakonitosti Republičkom tužilaštvu i u ovom trenutku očekuje pozitivnu odluku Vrhovnog kasacionog suda protiv presude Osnovnog suda u Valjevu.

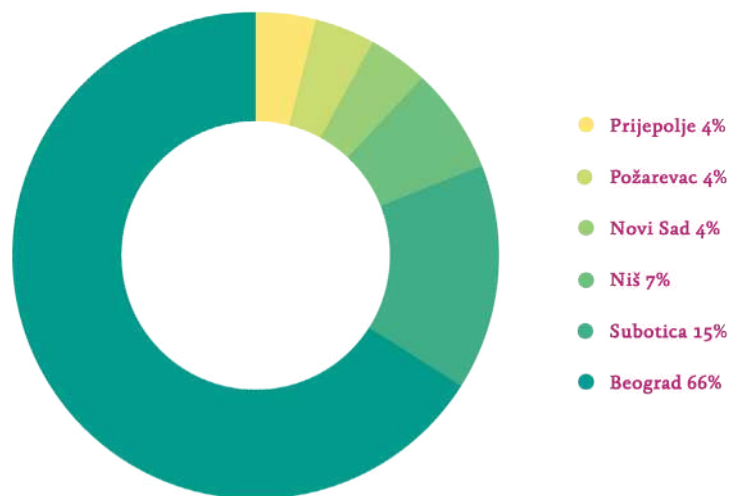
S obzirom na to da je *Da se zna!* strateški orijentisan ka LGBTTIQA mladima i da se profilisao kao lider u digitalnom aktivizmu na srpskoj aktivističkoj sceni, dostupni sistemi podrške i aktivnosti *Da se zna!* su oglašavane uglavnom putem interneta. *Da se zna!* je za dve godine rada stekao 1.768 pratilaca na Tviteru, 2.965 pratilaca na Instagramu i 3.311 pratilaca na Fejsbuku.

O tome u kojoj se meri povećao obuhvat i vidljivost *Da se zna!* najbolje pokazuje posećenost portalu dasezna.lgbt koji je ujedno i jedan od glavnih alata za prijavu zločina motivisanih homofobijom i transfobijom. Kao što je navedeno u Tabeli 2, broj posetilaca, poseta i pre-

1 Aktivistkinja *Da se zna!* Dragoslava Barzut je od strane Američke ambasade u Srbiji dobila priznanje za borbu protiv rodno zasnovanog nasilja (za doprinos implementaciji zločina iz mržnje prema LGBTTIQA osobama) i nominovana je ispred Srbije za Women of Courage Award.

LOKACIJE I MESTA INCIDENATA

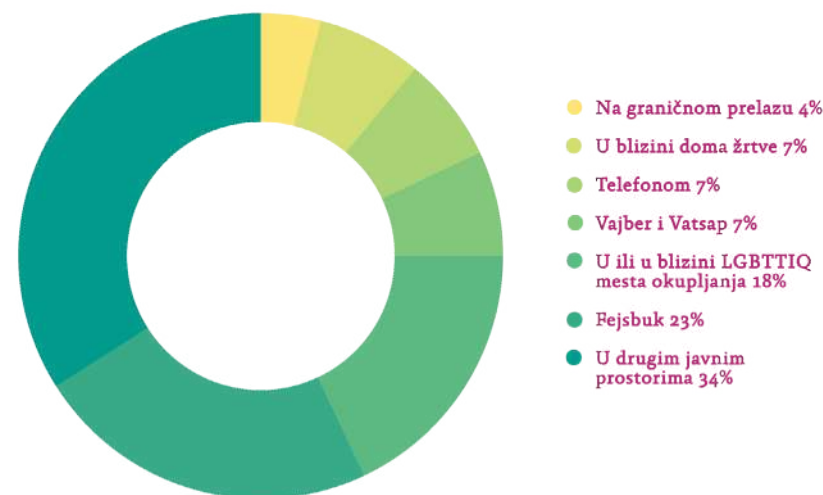
U Beogradu, glavnom gradu Srbije, evidentirano je 18 slučajeva zločina iz mržnje i povezanih incidenata. U Novom Sadu evidentiran je jedan slučaj zločina iz mržnje. U Nišu, najvećem gradu u Srbiji posle Beograda, evidentirana su dva slučaja zločina iz mržnje. U Subotici su evidentirana četiri slučaja zločina iz mržnje, a u Požarevcu jedan. Jedan slučaj zločina iz mržnje se dogodio kod Prijepolja. Nijedan slučaj zločina iz mržnje ili povezani incident nije evidentiran u seoskoj sredini.

Grafikon 2. Prikaz lokacija gde su se dogodili slučajevi zločina iz mržnje i povezani incidenti

Što se tiče mesta na kom su se događali slučajevi zločina iz mržnje i povezani incidenti, najviše ih je podvedeno pod kategoriju „drugi javni prostori“ (34%). Tu su uključeni slučajevi zločina iz mržnje i povezani incidenti koji su se dogodili na ulici, u piceriji, fotokopirnici, javnom prevozu i specijalnom autobusu za dobrovoljnu donaciju krvi. Nakon toga, najveći broj slučajeva se dogodio na internetu (30%). Slučajevi evidentirani na internetu su se pretežno dogodili na društvenoj mreži Fejsbuk (*Facebook*), ali ima i onih koji su se dogodili i putem aplikacija Vajber (*Viber*) i Vatsap (*WhatsApp*). Na ili u blizini mesta okupljanja LGBTTIQA osoba se dogodilo 18% incidenata. U blizini mesta stanovanja osobe koja je pretrpela nasilje je zabeleženo 7% incidenata. Na graničnom prelazu je zabeleženo 4% incidenata. Pod kategoriju „drugo“

je podvedeno 7% incidenata, a u pitanju su pretnje koje su upućene gej cis muškarcu i cis lezbejki putem telefona.

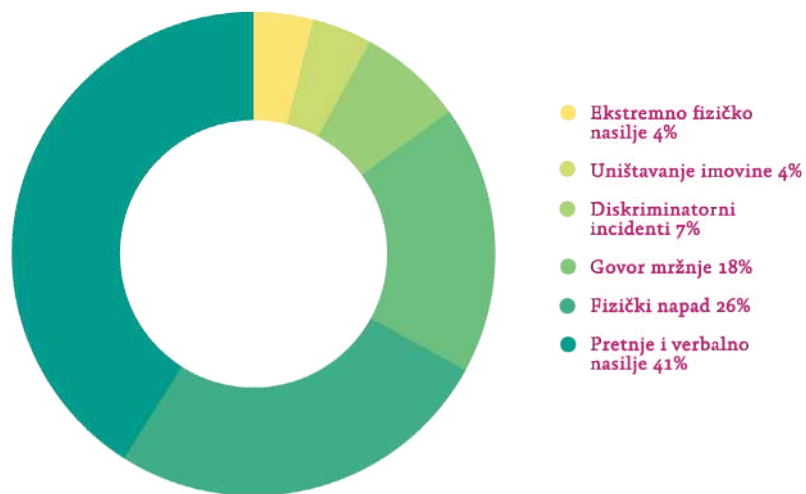

Grafikon 3. Prikaz mesta gde su se dogodili slučajevi zločina iz mržnje i povezani incidenti

TIP I KATEGORIZACIJA INCIDENATA

Od ukupnog broja incidenata 63% je uključivalo uvrede i verbalno nasilje, 41% pretnje nasiljem, 30% fizičko nasilje, 11% proganjanje, 7% uništavanje ili obeležavanje imovine. Odbijanje pristupa zdravstvenoj zaštiti i komercijalnoj usluzi (vožnja taksijem) je evidentirano u po 4% slučajeva.

Od evidentiranih slučajeva zločina iz mržnje nijedan nije kategorizovan kao ubistvo i požar. Jedan slučaj kategorizovan je kao ekstremno fizičko nasilje. Sedam slučajeva kategorizovano je kao napad, jedan kao uništavanje imovine i jedanaest kao pretnje i psihološko nasilje. Od evidentiranih povezanih incidenata, dva su kategorizovana kao diskriminatorni incidenti i pet kao nasilničko ponašanje. Svih pet slučajeva nasilničkog ponašanja evidentirani su u potkategoriji govor mržnje.

Grafikon 4. Prikaz kategorizacije slučajeva zločina iz mržnje i povezanih incidenata

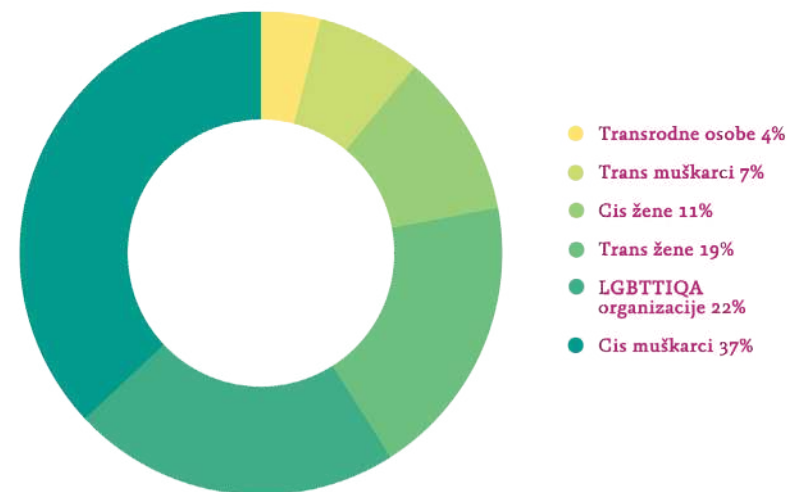
RODNI IDENTITET, SEKSUALNA ORIJENTACIJA I STAROSNA DOB OSOBA IZLOŽENIH NASILJU

Više od trećine osoba koje su pretrpele nasilje su cis muškarci (37%). Posle njih najveći broj osoba se rodno izjašnjava kao trans žena (19%). Kao cis žena se izjašnjava 11% osoba, a kao trans muškarac 7% osoba. Najmanje je prikupljeno slučajeva zločina iz mržnje i povezanih incidenata nad osobama koje se izjašnjavaju kao transrodne (4%), a nije prikupljen nijedan slučaj zločina iz mržnje ili povezani incident koji je doživela interpolna osoba. U 22% slučajeva nije bilo moguće odrediti seksualnu orijentaciju napadnute osobe jer su meta napada bile LGBTTIQA organizacije.

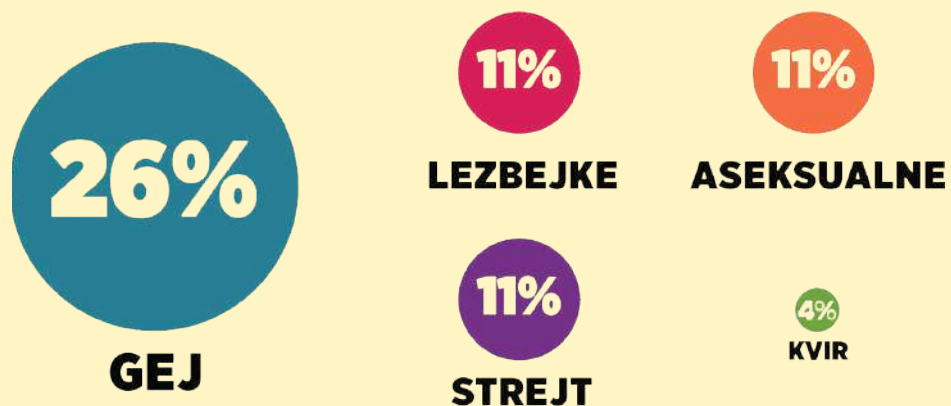
Kao svoju seksualnu orijentaciju najveći broj osoba je navelo da je gej (26%), a 11% osoba se na osnovu seksualne orijentacije odredilo kao lezbejska, heteroseksualna i aseksualna osoba. Treba uzeti u obzir da su sve heteroseksualne osobe bile trans, tako da nije evidentiran nijedan slučaj u kom je cis heteroseksualna osoba pretrpela zločin iz mržnje ili povezani incident zbog pretpostavljene istopolne orijentacije. Pored toga, treba imati u vidu da je sve evidentirane incidente počinjene nad aseksualnim osobama, pretrpela jedna aseksualna osoba zbog pretpostavljene istopolne seksualne orijentacije. Kao kvir se izjašnilo 4% osoba. U 22% slučajeva nije bilo moguće odrediti rodni identitet napadnute osobe jer su meta napada bile

LGBTTIQA organizacije. U 15% evidentiranih incidenata seksualna orijentacija osobe nije poznata. U svim slučajevima u kojima nije ustanovljena seksualna orijentacija osobe, radi se o slučajevima zločina iz mržnje i diskriminatornim incidentima koji su počinjeni nad trans ženama sa kojima nije bilo moguće stupiti u kontakt.

Od ukupnog broja slučajeva, u 19 slučajeva ustanovljeno je starosno doba osobe koja je bila izložena zločinu iz mržnje i/ili povezanom incidentu. Na osnovu ovih slučajeva, konstatovano je da najmlađa osoba ima 21 godinu, najstarija 48 godina, a prosek godina osoba koje su pretrpele nasilje je 35. U dva slučaja ne postoje precizni podaci o starosnoj dobi, dok su u šest slučajeva zločina iz mržnje i povezanih incidenata na meti bile LGBTTIQA organizacije.

Grafikon 5. Prikaz rodnog identiteta osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima

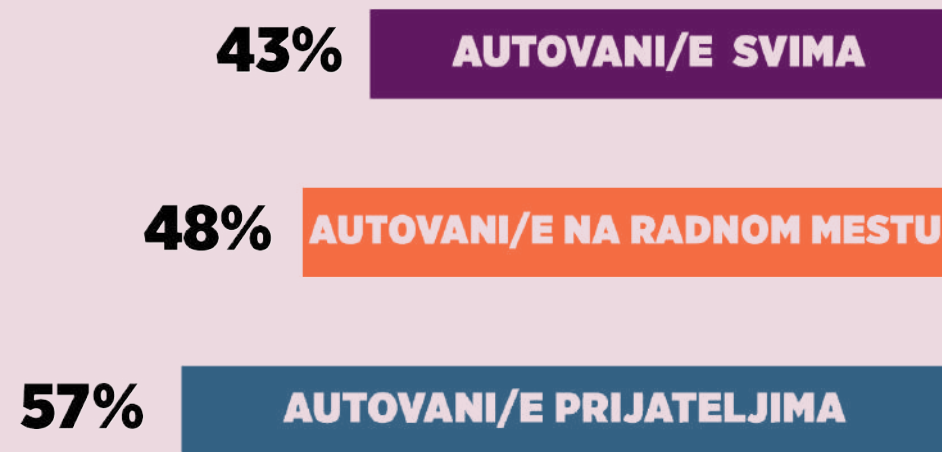

*U 22% SLUČAJEVA NIJE BILO MOGUĆE UTVRDITI SEKSUALNU ORIJENTACIJU, JER SU META NAPADA BILE LGBTTIQA ORGANIZACIJE, DOK U 15% SLUČAJEVA NIJE BILO MOGUĆE STUPITI U KONTAKT SA ŽRTVAMA.

Grafikon 6. Prikaz seksualne orijentacije osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima

AUTOVANOST I UKLJUČENOST U LGBTTIQA ZAJEDNICU OSOBA KOJE SU BILE IZLOŽENE NASILJU

Od svih prikupljenih slučajeva u kojima su žrtve LGBTTIQA osobe, 43% osoba je autovano svima, 48% je autovano na radnom mestu, 57% je autovano prijateljima, dok za 38% nije poznat ovaj podatak. U određenoj meri je u LGBTTIQA zajednicu uključeno 58% osoba. Pod uključenošću u LGBTTIQA zajednicu se podrazumeva da je osoba bar jednom otišla na Paradu ponosa ili neki drugi LGBTTIQA događaj. Uopšte nije uključeno u LGBTTIQA zajednicu 23% osoba, a za 19% osoba nije poznat ovaj podatak.

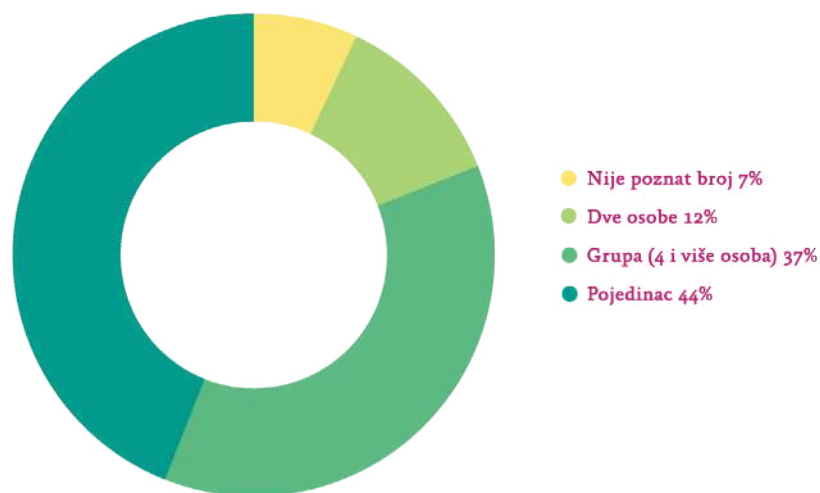
* ZA 38% ŽRTAVA PODATAK NIJE POZNAT

Grafikon 7. Autovanost osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima

BROJ, IDENTITET I MOTIV POČINILACA

Broj počinitelja zločina iz mržnje i povezanih incidenata je u 44% jedan, odnosno slučajeve je izvršio pojedinac. U 12% slučajeva zločin iz mržnje su počinile dve osobe. Nijedan incident nisu počinile tri osobe, a u 37% incidenata broj počinitelja je bio 4 ili više od 4 (grupa). U 7% slučajeva nije poznat broj počinitelja.

U 67% slučajeva počinitelj je fizičko lice, u 4% slučajeva je profesionalac na poziciji moći u odnosu na žrtvu, ali ne javni službenik, dok je u jednom slučaju (4%) počinitelj pripadnik policije, odnosno javni službenik. U samo jednom slučaju (4%) počinioci zločina iz mržnje su bile žene, a u svim ostalim slučajevima su počinioci bili muškarci. U 25% slučajeva nisu poznate relevantne informacije o počiniocu/cima.

Grafikon 8. Prikaz broja počinitelja zločina iz mržnje i povezanih incidenata

U 70% slučajeva seksualna orijentacija prepoznata je kao motiv počinitelja, a u 56% slučajeva to je bio rodni identitet. Rodno izražavanje je prepoznato kao motiv počinitelja u 12% slučajeva, dok je u jednom slučaju (4%) žrtva rekla da ne zna šta je motiv počinitelja.

U 81% slučajeva je prepoznato da je lično svojstvo osobe motiv incidenta jer je počiniocu od

ranije poznato da je žrtva LGBTTIQA osoba. Na osnovu jezika i reči koje je počinitelj koristio u 74% slučajeva je prepoznato da je lično svojstvo osobe motiv incidenta. U 44% slučajeva je indikator predrasude počinioca bilo mesto na kome je incident počinjen. Prethodne pretnje i incidenti su zabeleženi kao razlog za pretpostavku da je motiv počinitelja lično svojstvo u 15% slučajeva. Počinitelj je na mestu zločina ostavio znakove koji ukazuju na to da je motiv napada lično svojstvo u 12% slučajeva. U toku intervjua osoba koja je iznela da ne zna šta je motiv počinioca, i na pitanje o razlozima za pretpostavku da je lični motiv počinioca lično svojstvo, odgovorila je identično.

PRIJAVA INCIDENTA

Na pitanje da li je osoba prijavila zločin iz mržnje ili povezani incident koji je pretrpela policiji i/ili tužilaštvu, 67% ispitanika/ca je odgovorilo potvrdno, 29% nije slučaj prijavilo policiji i/ili tužilaštvu, dok u jednom slučaju (4%) nije poznato da li je žrtva prijavila diskriminatorski incident.

Tretman policije i/ili tužilaštva je u polovini prijavljenih slučajeva ocenjen kao negativan. U 11% ocenjen je kao podržavajući, u isto toliko slučajeva kao ponižavajući i kao uvredljiv, a u 17% evidentiranih slučajeva koji su prijavljeni policiji, tretman policije je ostao nepoznat. Tretman policije i/ili tužilaštva nijedna žrtva nije ocenila kao neutralan i nasilan. Nijedan od evidentiranih slučajeva policija i/ili tužilaštvo nije tretirala kao zločin iz mržnje.

Jedan slučaj je prijavljen Povernici za zaštitu ravnopravnosti. Svi slučajevi su prijavljeni ili *Da se zna!* ili drugoj LGBTTIQA organizaciji koja je podelila informacije o slučaju sa *Da se zna!*; osim onih u kojima je samo udruženje *Da se zna!* bilo žrtva pretnji, verbalnog nasilja i govora mržnje.

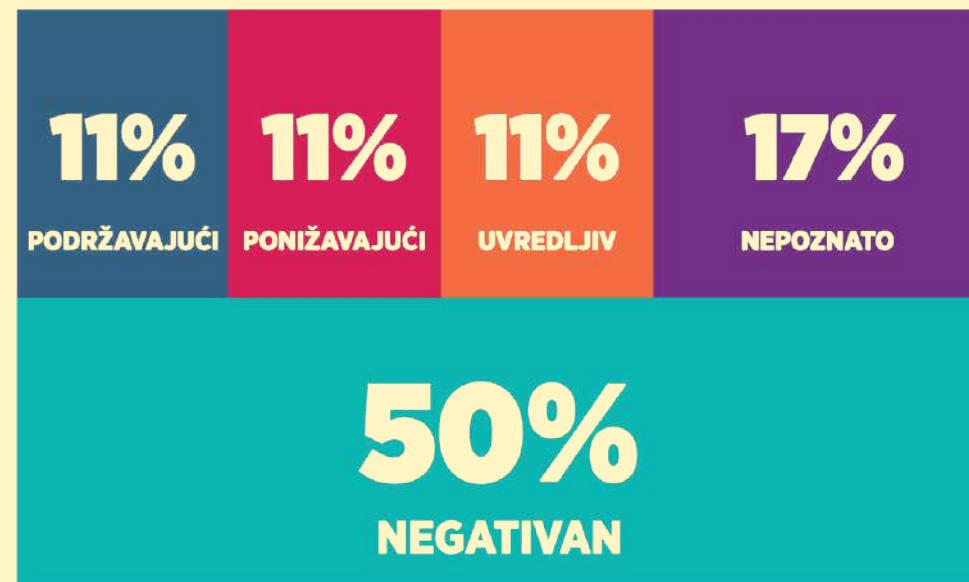

*U 4% SLUČAJEVA NIJE POZNATO
DA LI JE ŽRTVA PRIJAVILA INCIDENT

Grafikon 9. Prikaz reakcije osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima

KAKO BISTE OCENILI ODNOS POLICIJE TOKOM PRIJAVLJIVANJA SLUČAJA?

Grafikon 10. Prikaz ocene tretmana policije osoba izloženih zločinima iz mržnje i povezanim incidentima

NASILJE NAD LGBTTIQA OSOBAMA MOTIVISANO PREDRASUDAMA

PРАВНА REGULACIJA ZLOČINA MOTIVISANIH HOMOFBIJOM I TRANSFBIJOM U SRBIJI

Srbija je usvojila zakonodavni okvir koji bi trebalo da garantuje sigurnost LGBTTIQA osoba, ali on nije u potpunosti implementiran u praksi. Iako se položaj LGBTTIQA osoba znatno poboljšao od 2000. godine, pogotovu nakon donošenja Zakona o zabrani diskriminacije 2009. godine, bezbednost LGBTTIQA osoba je još uvek na niskom nivou. Parada ponosa predstavlja pomak u smislu političke volje da se položaj LGBTTIQA osoba unapredi, međutim, ona sama po sebi nije dovoljna. Napadi na LGBTTIQA osobe su vidljiviji, ali njihov tačan broj nije poznat te se ne može sa sigurnošću tvrditi da li su oni i učestaliji. Predrasude prema LGBTTIQA populaciji su široko rasprostranjene, a o tome konkretno govori istraživanje koje navodi da čak 80% ukupne populacije u Srbiji ne bi želelo da im komšija bude LGBTTIQA osoba, dok petina tvrdi da poznaje i komunicira sa nekom LGBTTIQA osobom. Ukupno 26% ispitanika veruje da bi prestali da komuniciraju sa osobom iz bliskog okruženja ukoliko bi otkrili da je ta osoba drugačije seksualne orijentacije. U istom istraživanju 23% anketiranih LGBTTIQA osoba je navelo da je doživelo fizičko nasilje.³

Krivična dela počinjena na osnovu mržnje ili predrasuda prema osobama drugačije seksualne orijentacije i drugačijeg rodnog identiteta zahtevaju posebnu pažnju policije i tužilaštva. Zločine motivisane homofobijom i transfobijom trebalo bi shvatiti mnogo ozbiljnije u odnosu na druga društvena dela jer su ona počinjena sa motivom diskriminacije i njihov ishod može da bude tragičan. Takođe, takva dela su često nasiljnija u odnosu na druge zločine. Evropska unija insistira da se u poglavlju 23 otvoreno govori o zločinima iz mržnje, kao i da se svako krivično delo mora adekvatno sankcionisati. Izmenama Krivičnog zakonika 2012. godine zločin iz mržnje uveden je pod članom 54a kao otežavajuća okolnost u odmeravanju kazne za dela učinjena iz mržnje. Međutim, ni dan-danas policija i tužilaštvo ne uzimaju u obzir ovaj član Krivičnog zakonika. Ova činjenica je još problematičnija kada se ima u vidu da je mržnja

3 National Democratic Institute (NDI) et al. (2015.), LGBT Public Opinion Poll Western Balkans (June/July 2015.), <http://www.slideshare.net/NDIdemocracy/ndi-public-opinion-pollin-the-balkans-on-lgbti-communities>, 10. 11. 2016.

kao motiv veoma teška za dokazivanje. Stoga je potrebno da policijski službenici i tužioci svih nivoa adekvatno razumeju i prepoznaju fenomen zločina motivisanog homofobijom i transfobijom kako bi na adekvatan način reagovali u takvim slučajevima.

Poslednji izveštaj Evropske komisije navodi da su pripadnici LGBTTIQA populacije, pored Roma, najdiskriminisanija kategorija stanovništva i da je potrebna snažnija politička podrška u suzbijanju nasilja i diskriminacije nad LGBTTIQA osobama.⁴ Najnoviji izveštaj Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije⁵ takođe potvrđuje da beleženje, ispitivanje i kažnjavanje zločina iz homofobije i transfobije treba poboljšati. Sve ovo ukazuje da u Srbiji postoji diskrepancija između zakona, primene, prijavljivanja i postupanja u slučajevima nasilja prema LGBTTIQA osobama.

ZLOČINI I INCIDENTI MOTIVISANI HOMOFBIJOM I TRANSFBIJOM

UBISTVO

Tokom dokumentovanja zločina iz mržnje u periodu naznačenom na početku izveštaja, *Da se zna!* nije evidentirao nijedan slučaj ubistva motivisanog seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom žrtve.

EKSTREMNO FIŽICKO NASILJE

Da se zna! je evidentirao jedan slučaj ekstremnog fizičkog nasilja motivisanog rodnim identitetom žrtve. U centru Beograda 30. aprila, oko 4 sata ujutru, napadnuta je 48-godišnja trans žena i nanete su joj teške povrede. Nakon napada, taksisti su odbili da prevezu napadnutu

4 Evropska komisija, Izveštaj o napretku – Republika Srbija, Brisel: 2016, str. 19. Dostupno na: http://civilnodrustvo.gov.rs/upload/documents/Razno/2016/godisnji_izvestaj_16_srp.pdf

5 Izveštaj EKRI o Srbiji, (Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije, 16. maj, 2017, str. 10) Dostupno na <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Serbia/SRB-CbC-V-2017-021-SRP.pdf>

trans ženu u bolnicu što je evidentirano kao poseban diskriminatorni incident. U daljem tekstu izveštaja ovaj diskriminatorni incident detaljnije je opisan zbog toga što je isprepleten sa ekstremnim fizičkim nasiljem koje je ova trans žena pretrpela.

Žrtvu su napala petorica muškaraca na uglu Uskočke ulice i Cara Lazara, kada je izlazila iz ugostiteljskog objekta. Sva petorica su je šutirali, udarali kopčom od kaiša, gađali betonskim kockama, psovali i vređali. Žrtva je počela da beži od napadača i otrčala je do obližnje taksi-stanice. Pokušala je da uđe u jedno od taksi-vozila, ali je taksista odmah upalio auto i udaljio se od nje. Uspela je da uđe u drugi taksi, ali je vozač odbio da joj pruži uslugu, dok su u istom trenutku dvojica napadača pokušavala da je izvuku iz vozila. Na molbe žrtve taksista je krenuo i posle 40 metara zaustavio vozilo i isterao je napolje u Ulici carice Milice. Uprkos njenim molbama, taksista nije hteo ni da pozove policiju, ni da je bilo gde vozi. U tom trenutku je stiglo još pet-šest taksi-vozila u pomoć kolegi, ali niko od njih nije hteo da poveze žrtvu, dok joj je jedan od njih rekao:

„Ne vozimo transvestite, pedere i krvave!“

Taksisti su se razišli i ostavili žrtvu krvavu i prebijenu na ulici. Ona je nazvala dežurnu službu policije, koja joj je prosledila broj telefona dežurne službe policije na Savskom vencu, ali nju nije mogla da dobije. Srećom, naišla je jedna osoba koja joj je ponudila pomoć i uspela da zaustavi taksi i poveze žrtvu kući. U ovom slučaju policija se nije profesionalno ponela. Pošto se okupala i presvukla, žrtva je otišla u policijsku stanicu Savski venac da prijavi napad, gde je, kako je navedeno, dežurni policajac pitao:

„Šta ti treba da se oblačiš tako?“

Načinjen je zapisnik, a potom je napadnuta trans žena otišla u Urgentni centar radi utvrđivanja povreda. Lekar specijalista joj je konstatovao prelom zgloba desne šake, posekotine po glavi i telu. Nakon ukazane neophodne medicinske pomoći, žrtva se vratila u policijsku stanicu, a dežurni inspektor je na zahtev žrtve da se otkriju krivci za napad odgovorio:

„Sad su praznici i za vreme njih nećemo raditi na prijavi. I Kenedi je ubijen pa se ne zna još ko je kriv.“

FIZIČKI NAPADI

Udruženje *Da se zna!* je dokumentovalo sedam slučajeva fizičkih napada čiji intenzitet varira od sprečenog pokušaja fizičkog napada na aktivistu *Da se zna!* tokom Nedelje ponosa do napada na trans ženu koja je od snage udaraca izgubila svest. Dva fizička napada su se dogodila na ulici i u blizini doma žrtve – 39-godišnjeg cis aseksualnog muškarca iz Subotice. Ostalih pet fizičkih napada se dogodilo u Beogradu. Ostale žrtve fizičkih napada su u tri slučaja cis gej muškaraci i u dva slučaja trans žene. Dva fizička napada su se dogodila na ulici, jedan u blizini mesta stanovanja osobe izložene nasilju, jedan u fotokoprnici, jedan u piceriji, a dva fizička napada su se dogodila tokom septembarske Parade ponosa. Što se broja počinitelaca fizičkog napada tiče, u tri slučaja bio je jedan počinitelj, u dva slučaja dva i u dva slučaja četiri počinioca. Sve fizičke napade su počinila fizička lica nepoznata žrtvama, a u jednom slučaju počinioci su bili maloletnici. Jezik i reči koje su počinioci koristili, mesto napada, znanje da je osoba gej, odnosno trans, i prethodni incidenti navedeni su kao indikatori predrasuda počinitelja.

Policiji ili tužilaštvu su prijavljeni svi dokumentovani fizički napadi, osim slučaja napada na jednog gej muškaraca koji je učestvovao u Paradi ponosa. Kao razlog neprijavlivanja slučaja on je naveo da je policija videla napad i da pritom nije reagovala. Sve fizičke napade, osim jednog, udruženju *Da se zna!* su prijavile napadnute osobe. Jedan slučaj napada na trans ženu je udruženje *Da se zna!* evidentiralo posredstvom druge LGBTTIQA organizacije. Taj slučaj je takođe prijavljen Poverenici za zaštitu ravnopravnosti. Slučaj ekstremnog fizičkog nasilja i dva slučaja fizičkog napada na trans žene su, za razliku od ostalih fizičkih napada, dobili određenu medijsku pažnju. Razlog za to može biti veliki intenzitet nasilja kojem su ove dve žene bile izložene, ali i to što su se napadi dogodili jedan za drugim u roku od nekoliko dana. Povernica za zaštitu ravnopravnosti se oglasila⁶ povodom ovih napada i pozvala nadležne organe da pronađu i kazne počinioce.

6 <http://ravnopravnost.gov.rs/en/warning-regarding-attacks-against-transgender-persons/>

UNIŠTAVANJE IMOVINE

Udruženje *Da se zna!* je evidentiralo jedan slučaj uništavanja imovine motivisan homofobijom i transfobijom. Tokom Niške nedelje ponosa, 28. juna, predstavnici sedam „Lokalnih mreža za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Srbiji“ u sklopu zajedničke konferencije „Umreženi za poboljšanje položaja LGBT osoba u Srbiji“ nastavili su sa sadnjom sadnica u Parku tolerancije na Niškoj tvrđavi. Prve sadnice u ovom parku posadili su predstavnici niške lokalne mreže 17. maja na Međunarodni dan borbe protiv homofobije, transfobije i lezbofobije. Osim sadnje dodatnih sadnica, 28. juna postavljena je informativna tabla o Parku tolerancije, na kojoj je objašnjeno kako je Park nastao. U nedelju, 2. jula, prilikom sportskog dana održanog u okviru Niške nedelje ponosa u Niškoj tvrđavi, aktivisti i aktivistkinje Centra za unapređenje prava LGBT+ osoba *Kolektiv* videli su da je park uništen, tj. da su mladice drveća počupane, a informativna tabla iščupana i odnesena. U ponedjeljak, 3. jula, aktivistkinje *Ženskog prostora*, organizacije koja je realizovala Nišku nedelju ponosa, prijavile su slučaj policiji i postupak je u toku. Osim krivične prijave, podneti su i odštetni zahtevi od strane JKP *Medijana*, u čijoj nadležnosti je park i počupane sadnice, i od strane *Labrisa – organizacije za lezbejska ljudska prava*, u sklopu čijeg projekta su nastale „Lokalne mreže za prevenciju diskriminacije i podršku LGBT osobama u Srbiji“, i u čijem je vlasništvu ukradena info-tabla. Organizatorke i organizatori Niške nedelje ponosa apelovali su na nadležne institucije da se počinioci što pre nađu i adekvatno sankcionišu.

POŽAR

Tokom dokumentovanja zločina iz mržnje u periodu naznačenom na početku izveštaja, udruženje *Da se zna!* nije evidentiralo nijedan slučaj požara čiji je nastanak motivisanog seksualnom orijentacijom ili rodnim identitetom osobe.

PRETNJE I VERBALNO NASILJE

Udruženje *Da se zna!* je evidentiralo 11 slučajeva pretnji i verbalnog nasilja. U dva slučaja žrtva pretnji je bilo samo udruženje *Da se zna!* – jednom nakon kampanje „Navijam za različitost“, a drugi put tokom kampanje za Paradu ponosa. Kako su u oba slučaja pretnje udruženju *Da se zna!* upućivale različite osobe tokom dužeg vremenskog perioda na Fejsbuku, oba ova slučaja su evidentirana kao događaji. Svi ostali slučajevi pretnji i verbalnog nasilja udruženju *Da se zna!* direktno su prijavljeni od strane osobe izloženih pretnjama i verbalnom nasilju. U dva slučaja osobe izložene pretnjama i verbalnom nasilju su bile gej cis muškarcima, jednom kvir

cis muškarac i jednom aseksualni cis muškarac. U dva slučaja su osobe izložene pretnjama i verbalnom nasilju bile cis lezbejke, u dva isti strejt trans muškarac, a u jednom trans žena čija seksualna orijentacija nije poznata. Jedan slučaj se dogodio u Novom Sadu, jedan u Požarevcu, jedan u Subotici, jedan na graničnom prelazu kod Prijepolja, a svi ostali slučajevi su se dogodili u Beogradu. U jednom slučaju pretnje i verbalno nasilje su upućeni osobi u blizini mesta stanovanja, u jednom slučaju ispred Prajd info-centra u vreme septembarske Nedelje ponosa. U dva slučaja je osobama prećeno preko aplikacija Vajber i Vatsap, a u tri slučaja (uključujući i one u kojima je žrtva bilo udruženje *Da se zna!*) žrtvama je prećeno preko Fejsbuka. U dva slučaja je žrtvama prećeno telefonom. Isti 29-godišnji trans muškarac je pretrpeo verbalno nasilje na graničnom prelazu kod Prijepolja na kome mu se policijski službenik namerno obraćao u ženskom rodu, a potom i nekoliko dana kasnije kada mu se na isti način obratio vozač autobusa u Beogradu. U šest slučajeva broj počinitelaca je bio jedan, u jednom dva, u tri šest ili veći od šest, a u jednom slučaju žrtvi nije poznat broj počinitelaca. Svi poznati počinioci su fizička lica, osim pomenutnog policijskog službenika. U jednom slučaju jedan od počinitelaca je žrtvin bivši partner, a u jednom slučaju jedna od počinitelaca je majka žrtvine partnerke. U četiri slučaja je poznato da su počinioci punoletni, dok u ostalim slučajevima starosna dob počinitelaca nije poznata. Kao razlog za uverenje da su pretnje i verbalno nasilje motivisani ličnim svojstvom, žrtve u osam slučajeva navode jezik i reči koje su upotreбили počinioci. U osam slučajeva je takođe znanje počinitelaca da je osoba LGBTTIQA navedeno kao razlog za uverenje da je lično svojstvo motiv za pretnje i verbalno nasilje. Mesto napada je navedeno u četiri slučaja, a znak koji je počinitelac ostavio na mestu incidenta i prethodni incidenti navedeni su u po jednom slučaju. Policiji i/ili tužilaštvu je sedam slučajeva pretnji i verbalnog nasilja prijavljeno dok tri slučaja nisu prijavljena, a u jednom slučaju policija nije odreagovala iako je prisustvovala incidentu. U jednom slučaju pretnji i verbalnog nasilja, prijavljenom policiji, podaci o reakciji službenih lica u policiji nisu poznati. U gotovo svim ostalim slučajevima pretnji i verbalnog nasilja reakcija policije i/ili tužilaštva je bila neprofesionalna. Iako je jedna žrtva ocenila reakciju policije kao podržavajuću, njena impresija se zasnivala samo na ljubaznosti policijskog službenika i iz razgovora sa njom ustanovljeno je da je imala poteškoća u vezi sa dobijanjem kopije službene beleške o obaveštenju primljenom od građana. Jedini slučaj u kom se policija ponela profesionalno je slučaj pretnji koji je žrtva prijavila zajedno sa aktivistima *Da se zna!*. Međutim, taj slučaj je pre izuzetak nego pravilo zato što udruženje *Da se zna!* nije naišlo na zadovoljavajuću reakciju policije i tužilaštva ni prilikom prijave pretnji koje su upućene samom udruženju, ni prilikom prijave pretnji koje su žrtve prijavile same ili zajedno sa aktivistima *Da se zna!*. Iako je udruženje *Da se zna!* Tužilaštvu za visokotehnoški kriminal prijavilo pretnje koje su mu upućene tokom kampanje „Navijam za različitost“ i kampanje pred Paradu ponosa, odgovor na te prijave ili nije dobijen ili su krivične prijave odbačene kao neosnovane. Istraga je pokrenuta samo protiv jednog počinioca, a udruženje *Da se zna!* je prijavilo 13 slučajeva Tužilaštvu za visokotehnoški kriminal.

OSTALI INCIDENTI MOTIVISANI PREDRASUDAMA

Od ostalih incidenata koji su motivisani predrasudama, ali koji nisu slučajevi zločina iz mržnje, *Da se zna!* je dokumentovao u periodu naznačenom na početku izveštaja četiri diskriminatorna incidenta i preko 30 slučajeva govora mržnje. Međutim, samo su dva diskriminatorna incidenta i pet slučajeva govora mržnje bila usmerena ka pojedincu (bilo da je u pitanju osoba ili organizacija), a ne prema LGBTTIQA zajednici uopšte, tako da su samo ovi slučajevi uključeni u izveštaj.

Diskriminatorni incidenti

Od dva diskriminatorna incidenta koja su uključena u ovaj izveštaj, jedan je već opisan u odeljku *Ekstremno fizičko nasilje* zbog njegove isprepletenosti sa nasiljem koje je žrtva pretrpela. Žrtva drugog diskriminatornog incidenta je 26-godišnji gej muškarac iz Beograda koji je pokušao da donira krv. On je sa prijateljima prolazio pored Tržnog centra Stari Merkator na Novom Beogradu pored kog je bio stacioniran autobus Instituta za transfuziju krvi⁷ i odlučio je da donira krv. Pri dobrovoljnom davanju krvi redovna procedura podrazumeva da se popuni upitnik za dobrovoljne davaoce⁸ koji čini dvadesetak pitanja. Na osnovu odgovora koje je potencijalni davalac krvi dao na pitanja iz ovog upitnika, lekar treba da proceni da li su ostvareni uslovi da davalac bezbedno po sebe i osobu kojoj je krv potrebna, donira krv. Upitnik za dobrovoljne davaoce sadrži sporno pitanje koje glasi:

„Da li ste Vi imali analne seksualne odnose u proteklih 6 meseci?“

Činjenica je da i heteroseksualci imaju analne seksualne odnose. Međutim, zbog istorijata navedenog spornog pitanja, udruženje *Da se zna!* smatra da se ovim pitanjem otvara mogućnost samo za indirektnu diskriminaciju gejeva i biseksualaca, a ne i heteroseksualaca koji imaju

7 Specijalni autobusi Instituta za transfuziju krvi povremeno stoje na prometnim lokacijama i omogućavaju potencijalnim davaocima da na licu mesta daju krv.

8 Upitniku se može pristupiti na sajtu Instituta za transfuziju krvi (link: <http://www.nbti.org.rs/Institut-za-transfuziju-krvi-Srbije/126/Upitnik-za-davaoce.shtml>)

analne seksualne odnose.⁹ Žrtva je iskreno odgovorila na pitanje i predala upitnik lekarki. Ona ga je pročitala, nakon čega ga je pitala da obrazloži potvrđan odgovor na sporno pitanje, na šta je on odgovorio da je gej. Lekarka, koja je do tada sa mladićem razgovarala uobičajeno i sa poštovanjem, nakon navedene izjave promenila je izraz lica i stav. Prema rečima žrtve, izgledala je kao da oseća strah i odbojnost. Zatim ga je odbila kao davaoca sledećim rečima:

„Vi i vaši ljudi pripadate rizičnoj grupi.“

Promena stava prema mladiću neposredno nakon što se autovao, ali i eksplicitno pominjanje „njegovih ljudi“ koji pripadaju „rizičnoj grupi“, nedvosmisleno ukazuje na to da lekarka gaji predrasude prema pripadnicima LGBTTIQA zajednice i da istopolnu seksualnu orijentaciju povezuje sa seksualno prenosivim bolestima. Mladić se osećao poniženim. Medicinska sestra i tehničar koji su pristustvovali incidentu su gledali lekarku iznenađeno kao da su hteli da kažu „šta to pričaš?“, međutim niko nije reagovao, a žrtvina reakcija u tom trenutku je bila povlačenje. Ovo nije jedini poznat slučaj udruženju *Da se zna!* u kome su žrtve diskriminacije primetile da medicinsko osoblje neverbalnim putem pokazuje negodovanje zbog diskriminacije svojih kolega. Međutim, ni u jednom slučaju se medicinsko osoblje koje je prisustvovalo diskriminatornom incidentu nije otvoreno suprostavilo diskriminatoru.

9 Naime, preteča spornog pitanja je bilo diskriminatorno pitanje koje je isključivalo sve heteroseksualce i targetiralo sve istopolno seksualno orijentisane osobe: „Da li ste ikada imali seksualne odnose sa osobama istog pola?“. Aprila 2006. godine Labris je sproveo kampanju protiv upitnika za davaoce krvi koji je sadržao navedeno diskriminatorno pitanje. Ovakvo formulirano pitanje je diskriminatorno jer osobe istopolne seksualne orijentacije svrstava u rizičnu grupu. Budući da je homoseksualnost depatologizovana i dekriminalizovana, ne postoje rizične „grupe“, već pojedinci koji vrše rizične seksualne aktivnosti i one nisu uzrokovane seksualnom orijentacijom. O spornom delu u Upitniku je obavestena i Evropska Agencija za rekonstrukciju, a Zavodu za transfuziju krvi je upućen i dopis kojim se traži uklanjanje diskriminatornog pitanja iz Upitnika. Aktivistkinje Labrisa su potom sprovele zajedničku akciju, gde su pokušale da doniraju krv i redom su bile odbijene. Zatim se dogodila još jedna situacija koja predstavlja faktičku patologizaciju seksualnih manjina – jedna aktivistkinja je posle određenog vremena htela da donira krv članu porodice koji je bio podvrgnut hirurškom zahvatu, ali je bila odbijena jer je Zavod za transfuziju krvi dotičnu građanku uvrstio u kompjutersku evidenciju kao osobu koja je imala istopolni seksualni odnos i njoj je do daljnjeg bilo zabranjeno da je donira. Ovo predstavlja diskriminaciju, budući da je bila negativna na testiranju na HIV i ne postoji naučni, odnosno zdravstveni razlog da LGBT osobe imaju drugačiji tretman pri doniranju krvi. Novembra 2006. godine uspešno je okončana akcija promene diskriminatornog upitnika za dobrovoljne davaoce krvi, a u novom upitniku koji je krenuo da se distribuirati širom zdravstvenih ustanova naredne godine je otvoreno diskriminatorno pitanje zamenjeno spornim pitanjem kojim se i dalje ostavilo prostora za indirektnu diskriminaciju gejeva i biseksualaca.

Žrtva: „Tražio sam svoju ličnu kartu nazad i izašao napolje. Samo sam želeo da odem odatle. Bio sam šokiran njenim neznanjem i bezobrazlukom.“

Razlozi zbog kojih žrtva nije prijavila slučaj su višestruki. Kao jedan od razloga navodi naviku tolerisanja homofobije koju je razvio usled izloženosti nasilju motivisanom homofobijom tokom školovanja, ali i usled izloženosti generalnim, negativnim komentarima o LGBTTIQA zajednici na njegovom radnom mestu i uopšte u javnom prostoru.

Drugi razlog je taj što je diskriminaciju pri doniranju krvi smatrao nedovoljno ozbiljnom da bi je prijavio nadležnim organima. Ipak, naglasio je da bi diskriminaciju prijavio da mu je uskraćena lekarska pomoć.

Govor mržnje

Od pet slučajeva govora mržnje koji su uključeni u ovaj izveštaj, u tri slučaja je govor mržnje bio upućen organizacijama, jedan je upućen cis lezbejki iz Subotice i jedan cis gej muškarcu iz Beograda. Od tri slučaja u kojima je govor mržnje bio upućen organizacijama, udruženje *Da se zna!* je bilo žrtva govora mržnje u dva. Ova dva slučaja su evidentirana kao događaji zbog velikog broja komentara i poruka koje je udruženje *Da se zna!* kontinuirano primalo tokom dužeg vremenskog perioda. Jedan uključuje govor mržnje koji je udruženju *Da se zna!* putem Fejsbuka bio upućen od strane više počinitelaca tokom kampanje za Paradu ponosa, a drugi govor mržnje koji je udruženju *Da se zna!* upućen nakon kampanje „Navijam za različitost“. Treći evidentirani slučaj govora mržnje upućen organizacijama se odnosi na govor mržnje koji su klerofašistička udruženja *Obraz* i *Srpski sabor Zavetnici* uputila putem letaka udruženju *Ženski prostor* koje je organizovalo Nišku nedelju ponosa. U svim slučajevima, osim onih u kojima je žrtva bilo samo udruženje *Da se zna!*, govor mržnje je prijavila žrtva. U tri od pet slučajeva govora mržnje, govor mržnje je upućen žrtvi putem Fejsbuka, a u ostala dva slučaja govor mržnje je upućen u blizini mesta okupljanja LGBTTIQA osoba. Samo u jednom slučaju je broj počinitelaca jedan. U svim ostalim je broj počinitelaca veći od četiri. U svim slučajevima počinioci su žrtvama nepoznata fizička lica, osim u jednom u kom su počinioci pripadnici klerofašističkih organizacija *Obraz* i *Srpski sabor Zavetnici*. U dva slučaja počinioci su prepoznati kao punoletni, dok u ostalim slučajevima starosno doba počinitelaca nije poznato. U svih pet slučajeva jezik i reči koje su upotreбили počinitelji su razlog zbog kojeg žrtve veruju da je govor mržnje usmeren ka LGBTTIQA osobama. U svim slučajevima počiniocima je bilo poznato da je osoba LGBTTIQA i u svim slučajevima mesto incidenta (čak i kada je incident počinjen na Fejsbuku) ukazuje na predrasude počinioca. U dva slučaja su počinioci ostavili

znak na mestu incidenta, a u jednom su počinioci poznati zbog prethodnih pretnji i incidenata. Ustavni sud Srbije zabranio je delovanje organizacije *Obraz* 2012. godine zbog homofobije. U dva slučaja govor mržnje je prijavljen policiji ili tužilaštvu, dok u ostalim nije. Udruženje *Da se zna!* je prijavilo govor mržnje nakon kampanje „Navijam za različitost“ Tužilaštvu za visokotehnoški kriminal, ali nije dobilo nikakav odgovor. Poučeni tim iskustvom, ali i odbacivanjem krivičnih prijava koje su podneli povodom govora mržnje u medijima koji nije usmeren prema pojedincu ili organizaciji već prema LGBTTIQA zajednici uopšteno, nismo podneli krivičnu prijavu za govor mržnje tokom kampanje za Paradu ponosa. Iako se članom 387 Krivičnog zakonika Republike Srbije o rasnoj i drugoj diskriminaciji eksplicitno zabranjuje govor mržnje, Tužilaštvo za visokotehnoški kriminal ne procesuirao govor mržnje koji ne uključuje direktnu pretnju. U drugom slučaju govora mržnje koji je prijavljen policiji, policija je obavila razgovor sa počiniocima u trajanju od jednog sata u dvorištu obližnje zgrade, a potom privela samo dvojicu od četiri počinioca. Na pitanje žrtve šta će biti dalje sa počiniocima, policajac mu je odgovorio da to nije njegova briga i da mogu da ga privedu zbog ometanja službenog lica u vršenju službene dužnosti.

ZAKLJUČAK

Pri čitanju ovog izveštaja i korišćenju podataka koji su u njemu navedeni treba uzeti u obzir nekoliko stvari. Prvo, da su u njemu izloženi podaci o zločinima iz mržnje i incidentima motivisanim predrasudama prema LGBTTIQA koji su se dogodili i koji su evidentirani u periodu od početka januara do kraja oktobra 2017. godine. Udruženje *Da se zna!* od svog osnivanja kontinuirano evidentira zločine iz mržnje i incidente motivisane predrasudama prema LGBTTIQA i do sada je dokumentovalo preko 80 zločina iz mržnje, diskriminatornih incidenata i slučajeva govora mržnje. Na osnovu iskustva evidentiranja iz 2016. i 2017. godine, udruženje *Da se zna!* je prepoznalo da se veliki broj incidenata evidentira mesecima, a ponekad čak i godinama, nakon što je incident počinjen. Zbog toga ovaj izveštaj treba razumeti kao presek evidentiranih zločina iz mržnje i povezanih incidenata čiji će broj, usled dinamike procesa evidentiranja, gotovo sigurno biti veći, te u izveštaju navedeni broj nikako ne treba uzeti kao konačan broj slučajeva koji su se dogodili u naznačenom periodu.

Drugo, u ovom izveštaju nisu evidentirani diskriminatorni incidenti i govor mržnje čije žrtve nisu bile pojedinci/ke ili organizacije, nego LGBTTIQA zajednica uopšte. Udruženje *Da se zna!* je evidentiralo dva takva diskriminatorna incidenta i preko 30 takvih slučajeva govora mržnje. Kao rezultat reakcije udruženja *Da se zna!* na ove slučajeve, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je podnela prekršajnu prijavu protiv dva fizička i jednog pravnog lica i pokrenula parnični postupak zbog diskriminacije protiv jednog fizičkog lica. Pored ovoga, treba uzeti u obzir posledice po pitanju obuhvata koje proizlaze iz strateške usmerenosti udruženja *Da se zna!* ka mladima i prirode promocije delatnosti *Da se zna!*, koja se prevashodno odvijala na društvenim mrežama i u većim gradovima. Iako su aktivnosti udruženja *Da se zna!* imale dobru pokrivenost i u tradicionalnim medijima, moguće je da ona i dalje nije dovoljna da osnaži starije LGBTTIQA osobe i LGBTTIQA osobe iz ruralnih sredina da prijave nasilje i diskriminaciju. To može da bude jedan od razloga za nisku prosečnu starost žrtvi u evidentiranim slučajevima i nevidljivost žrtvi iz seoskih sredina. Na kraju, broj evidentiranih incidenata ne reprezentuje u potpunosti težinu položaja LGBTTIQA zajednice zato što se LGBTTIQA osobe i dalje plaše da prijave nasilje, čak i u sigurnom okruženju u kojem je anonimnost zagantovana. Međutim, možda je najveći problem pri evidentiranju taj što žrtve nisu u dovoljnoj meri voljne da prijave zločine iz mržnje ukoliko ne prepoznaju da udruženje kojem incident prijavljuju može da im ponudi potrebnu pravnu i/ili psihološku pomoć. Zbog toga je udruženje *Da se zna!*

u toku realizacije projekta oformilo pravni tim koji je do sada, pored davanja pravnih saveta osobama izloženim nasilju i diskriminaciji, napisao nekoliko krivičnih prijava i zahteva za policijsku zaštitu. Pored toga, osnovan je fond iz kojeg udruženje *Da se zna!* pokriva troškove veštačenja i drugih sudskih taksi. Takođe, udruženje *Da se zna!* je formiralo fond za psihološku pomoć za žrtve koje su akutnoj situaciji nasilja i za koji su, u celosti, sredstva prikupljena od same LGBTTIQA zajednice. Udruženje *Da se zna!* će u daljem radu jačati svoj pravni tim i direktno pokretati parnični postupak u slučajevima od strateške važnosti za LGBTTIQA zajednicu u Srbiji. Od važnosti je istaći i to da je udruženje *Da se zna!* uspostavilo saradnju sa Prvim i Trećim osnovnim tužilaštvom u Beogradu, i da je sa Republičkim javnom tužilaštvom u stalnoj komunikaciji. Republičko tužilaštvo je na inicijativu *Da se zna!* podnelo zahtev za zaštitu zakonitosti Višem kasacionom sudu na presudu Osnovnog suda u Valjevu u kojoj nije uzet u obzir član 54a Krivičnog zakonika kao obavezna otežavajuća okolnost. Ovaj pravac razvoja udruženja *Da se zna!* bi trebalo da ohrabri LGBTTIQA osobe koje do sada nisu prijavile incidente, da u budućnosti prijave nasilje i diskriminaciju po osnovu rodnog identiteta i/ili seksualne orijentacije, kao i da opravda poverenje LGBTTIQA osoba koje su svoje slučajeve već poverile udruženju.

► Ekstremno fizičko nasilje

- Svaki napad na osobu koji potencijalno može izazvati ozbiljnu fizičku povredu.
- Bilo kakav napad na imovinu, na primer podmetanje požara ili bacanje dimnih bombi (Molotovljevih koktela), gde postoji mogućnost ljudskih žrtvi ukoliko je zgrada naseljena ili ima stanare u trenutku napada.
- Bombe, uključujući i pismo-bombe. Ovo uključuje bilo koji funkcionalan uređaj koji je detoniran i stoga opasan po život. Takođe, uključuje bilo koji uređaj za koji se proceni da je njegov pošiljalac nameravao da bude potencijalno smrtonosan, čak i ako se nakon analize utvrdi da je on pogrešno izgrađen i da zbog toga ne bi eksplodirao.
- Kidnapovanje/otmice.
- Pucnjave.
- Napad oružjem ili bilo kojim drugim predmetom koji može naneti povrede.

► Zločin iz mržnje (ili predrasuda)

Zločini iz mržnje predstavljaju krivična dela motivisana pristrasnošću ili predrasadama prema određenim grupama ljudi. Oni se mogu zasnivati, između ostalog, na polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, etničkoj pripadnosti, religiji, starosti ili invaliditetu.

Zločin iz mržnje sadrži dva različita elementa:

- To je delo koje predstavlja krivično delo prema krivičnom pravu, bez obzira na motivaciju počinioca, i da
- Pri izvršenju zločina, počinitelj postupi na osnovu predrasuda ili pristrasnosti.

Stoga, počinitelj zločina iz mržnje bira žrtvu na osnovu pripadnosti ili precepcije da žrtva pripada određenoj grupi. Tamo gde zločin podrazumeva štetu nad imovinom, imovina se bira zbog njene povezanosti sa žrtvom i može uključivati mesta okupljanja religijskih grupa, centre za aktivnosti lokalne zajednice, vozila ili porodične kuće.

► Incidenti motivisani mržnjom

Delo koje uključuje predrasude, ali ne predstavlja zločin, opisano je kao „incident motivisan mržnjom“. Termin opisuje radnje motivisane predrasadama koje se kreću od onih koje su samo uvredljive do onih koji predstavljaju krivična dela u kojima zločin nije dokazan. Iako incidenti motivisani mržnjom ne uključuju uvek zločine, takvi incidenti često prethode, prate ili pružaju kontekst za zločin iz mržnje.

► Govor mržnje

Oblici izražavanja koji su motivisani, demonstriraju ili ohrabruju neprijateljstvo prema grupi ili osobi zbog njihove pripadnosti toj grupi. Pošto govor mržnje može ohrabriti ili pratiti zločine iz mržnje, ova dva koncepta su međusobno povezana. Države se značajno razlikuju u pogledu toga koji oblici izražavanja mogu biti ograničeni ili zabranjeni zbog širenja mržnje.

► Ubistvo

Svaki napad na osobu koji izaziva gubitak života.

► Monitoring

Široki termin koji opisuje aktivno prikupljanje, verifikaciju i korišćenje informacija po pitanjima ljudskih prava u određenom vremenskom periodu. Praćenje ljudskih prava uključuje praćenje i prikupljanje informacija o incidentima i događajima (izbori, suđenja, demonstracije itd.). Monitoring uključuje vremensku komponentu jer se generalno dešava u dužem vremenskom periodu. U konkretnom kontekstu zločina iz mržnje, svrha nadgledanja je dokumentovanje nasilja motivisanog mržnjom i skretanje pažnje vlasti ili međunarodnih organizacija na kršenje ljudskih prava. Na kraju, monitoring ima za cilj da prikupi dovoljno dokaza o zločinima iz mržnje kako bi se ubedila vlast i javnost da nešto treba učiniti kako bi se poboljšalo stanje ljudskih prava ugroženih grupa. Monitoring se takođe vrši i kako bi se osiguralo da se predstavnici vlasti pridržavaju zakona, smernica ili sporazuma. Takođe, monitoring može prikazati trendove tokom vremena.

► Evidencija incidenata mržnje

U kontekstu beleženja incidenata iz mržnje, ovaj pojam znači da policija ili nevladine organizacije vode evidenciju ili zapisnik o svim doživljenim i prijavljenim zločinima/incidentima nastalim iz mržnje. To podrazumeva beleženje ključnih informacija koje se odnose na ove incidente, npr. kada se nešto dogodilo i opis događaja.

► Izveštavanje treće strane

Cilj postojanja izveštavanja trećih lica je povećanje izveštavanja o zločinima iz mržnje i povećanje protoka podataka iz različitih zajednica čiji su pripadnici žrtve incidenata/zločina motivisanih mržnjom. Ovo se postiže uključivanjem pripadnika javnih službi kao alternativne kontakt-tačke koja se razlikuje od policije. Postoji nekoliko inicijativa koje podstiču i pomažu žrtvama i svedocima da prijavljuju incidente i zločine motivisane mržnjom, a one uključuju:

- *Mogućnosti za lično prijavljivanje*, koje omogućava žrtvama da direktno podnose prijave incidenta/zločina a da pri tome ne razgovaraju sa policijom,
- *Mogućnosti asisitiranog prijavljivanja*, koje uključuje treću stranu kao što je volonterska organizacija, koja sakuplja detalje o incidentu ili krivičnom delu i podnosi izveštaj policiji.

► **Pretnje i psihološko nasilje**

- Svaka jasna i određena pretnja, verbalna ili pismena. Ako prijetnja nije jasna i određena, incident bi trebalo zabeležiti kao nasilničko ponašanje.
- Svaka „bomba“ za koju se proceni da je lažna. Ovo bi uključivalo nešto što je dizajnirano da izgleda kao prava eksplozivna naprava, ali bez namere da bude funkcionalna, kao na primer u slučaju da ne sadrži nikakav eksplozivni materijal.
- Uhodjenje i praćenje, uključujući ponovljeni neželjeni kontakt (telefonski pozivi, imejlvi, pisma, neočekivano pojavljivanje itd.), praćenje ili presretanje pojedinca/ke, pretnje pojedincu/ki ili njegovoj/njenoj porodici.
- Ucene da će biti javno razotkriven/na ili da će otkriti članovima porodice ili na poslu da osoba pripada LGBTTIQA zajednici.
- Ograničavanje slobode (npr. zaključavanje osobe).
- Etiketiranje, prisilno autovanje LGBTTIQA osobe.
- Nasilničko ponašanje (npr. u školi, na radnom mestu).

► **Percepcija žrtve**

Percepcija žrtve (ili svedoka) je odlučujući faktor u određivanju da li neki incident treba istražiti kao incident mržnje. Nijedna pretpostavka u pogledu nedostatka motivacije kao uzroka incidenta ne bi trebalo sprečiti prijavljivanje incidenta kao incidenta mržnje ako žrtva ili svedok ukaže na mogućnost takvog sagledavanja. Žrtva homofobičnog ili transfobičnog zločina iz mržnje ili incidenta ne mora biti pripadnik/ca LGBTTIQA zajednice. Na primer, heteroseksualna osoba koja je verbalno zlostavljena pri izlasku iz gej bara ima svako pravo da pomisli da je napad motivisan homofobijom, iako on/ona sam nije deo LGBTTIQA zajednice. Odlučujući faktor leži u percepciji žrtve ili svedoka.

► **Ponovljena viktimizacija**

Osoba koja je žrtva zločina iz mržnje ili incidenta, a već je bila u više navrata. Prethodni incidenti možda nisu bili prijavljeni policiji iz više razloga, pa sada, kada se prijavljuje incident, to može biti kulminacija na dugom putu viktimizacije.

► **Sekundarna viktimizacija**

Kada osoba koja je žrtva zločina iz mržnje, primeti nedostatak posvećenosti ili razumevanja u reakciji policije, to može imati efekat sekundarne viktimizacije. Da li stvarno dobijaju takvu vrstu odgovora – nije bitno, jer su lične reakcije žrtava zasnovane na njihovoj neposrednoj percepciji.

► **Žrtva homofobičnog ili transfobnog zločina/incidenta iz mržnje**

Žrtva incidenta/zločina iz mržnje je osoba koja je pretrpela bilo kakav incident, koji može ali ne mora predstavljati krivično delo, koje žrtva ili bilo koje drugo lice smatraju motivisanim predrasudama ili mržnjom na osnovu njegove/njene seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili rodnog izražavanja. Percepcija žrtve ili bilo koje druge osobe je odlučujući faktor u određivanju da je u pitanju homofobični ili transfobični incident iz mržnje.

O AUTORU

Miloš Kovačević je diplomirao (2015) i masterirao filozofiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu (2016). Bio je angažovan kao aktivista Omladinske grupe *Helsinškog odbora za ljudska prava* na promociji jednakih prava za LGBTTIQA osobe kroz alternativne medije i kulturu (2010–2014). Nakon toga je radio u *Crvenom krstu Palilula* kao programski koordinator (2015–2016). Autor je više naučnih radova iz političke filozofije i prevoda iz sfere bioetike i feminizma. Trenutno je doktorand na Filozofskom fakultetu u Beogradu, istraživač i urednik u *Platformi za teoriju i praksu društvenih dobara – zajedničko.org*, a od 2017. godine je angažovan u *Da se zna!* na evidentiranju zločina motivisanih homofobijom i transfobijom.

O UDRUŽENJU "DA SE ZNA!"

Udruženje *Da se zna!* je grupa aktivista i aktivistkinja okupljenih sa ciljem osnaživanja LGBTTIQA osoba da se aktivno uključe u ostvarivanje svojih prava, kroz direktan i indirektan rad sa LGBTTIQA zajednicom, zagovaranje primerene reakcije odgovornih državnih organa Republike Srbije i poboljšanja efikasnosti državnih sistema podrške i zaštite u slučajevima nasilja i diskriminacije.

Glavna alatka udruženja *Da se zna!* je onlajn platforma dasezna.lgbt koja preko upitnika omogućava anonimnu i bezbednu prijavu slučajeva diskriminacije i nasilja LGBTTIQA ljudima koji/je su izloženi/ne diskriminaciji i/ili nasilju. Ovaj portal nije samo mesto gde LGBTTIQA osobe mogu bezbedno da prijave nasilje i/ili diskriminaciju, on je osmišljen i kao i svojevrsni *HUB* za članice i članove zajednice, gde se oni/one mogu informisati o postojećim mehanizmima zaštite i relevantnim pravnim, socijalnim i političkim aspektima bezbednosti LGBTTIQA osoba.

PODACI, A NE ZVONA I PRAPORCI

Izdavač

Da se zna!

Majke Jevrosime 42, 11000 Beograd
dasezna.lgbt

Autor

Miloš Kovačević

Urednica

Dragoslava Barzut

Stručna saradnica

Asja Lazarević

Lektura i korektura

Hristina Piskulidis

Za izdavača

Dragoslava Barzut

Dizajn i prelom

Hristina Piskulidis

Elektronsko izdanje

ISBN 978-86-80950-00-6

Beograd, 2018. godina

Publikaciju *Podaci, a ne zvona i praporci – diskriminatorni incidenti i zločini motivisani homofobijom i transfobijom u Republici Srbiji u periodu od januara do novembra 2017. godine* priredilo je udruženje *Da se zna!* u okviru projekta „Mapiranje slučajeva nasilja i diskriminacije prema LGBTTIQA osobama u Republici Srbiji“ uz podršku ILGA Europe. Cilj projekta je osnaživanje evropskih LGBTI OCD u pravcu jačanja mehanizama monitoringa i izveštavanja o zločinima motivisanim homofobijom i transfobijom, kao i diskriminatornim incidentima. Stavovi izneti u ovoj publikaciji su isključivo odgovornost udruženja *Da se zna!* i ne predstavljaju stavove ILGA Europe.

CIP

